MAESTRAZGO ELS PORTS

Aragón~Catalunya~Valencia

CONTEXT GENERAL

Despoblament rural i producció de natura al segle XXI

El despoblament rural es un dels reptes més importants de la societat actual. Tothom té presents les imatges de pobles en els que tot just es veu gent pel carrer, i som conscients que aquest és un problema creixent. Aquest abandonament rural comporta l'extinció gradual de comunitats senceres, formes de vida i sabers que formen part del nostre patrimoni cultural. Amb cada poble que es buida desapareixen desenes d'històries, coneixements i modes de vida, que donen lloc a un mon cada vegada més homogeni i empobrit d'experiències.

El problema ve de fa temps i durant les darreres tres dècades s'han invertit centenars de milions d'euros des de la Unió Europea i els diferents governs per intentar pal·liar-lo. Aquests fons han servit principalment per a crear infraestructures públiques, subvencionar les activitats del sector primari i promoure un turisme rural basat sobretot en cultura, gastronomia i història. No obstant, no sembla que aquestes accions estiguin aconseguint dinamitzar aquestes àrees rurals mitjançant la creació de negocis competitius en el mercat global.

Durant les últimes dècades, al mateix temps que molts pobles d'interior veien com se'n reduïa el nombre d'habitants, al seu voltant ha anat tenint lloc un procés de recuperació de la vegetació natural i de nombroses espècies de fauna, especialment les que habiten ambients forestals. Antigues àrees de conreu i pastures que s'havien treballat durant segles ara estan cobertes de boscos o matollars. En paral·lel, els governs van anar aplicant noves polítiques i lleis de protecció del medi ambient, incloent la creació de parcs naturals i espais de la Xarxa Natura 2000. Tot plegat ha afavorit la recuperació d'espècies anteriorment escasses o perseguides, com voltors, àguiles, cabres salvatges, cérvols, porcs senglars, llúdrigues, ossos, llops i linxs dins del territori espanyol.

A mesura que disminueix la població en molts pobles, aquests veuen com la vegetació natural avança sobre antigues àrees de conreu, com passa al llogaret del Ballestar a Castelló.

Fins ara no sembla que la societat hagi sabut aprofitar aquest procés de recuperació de la natura en benefici de les comunitats rurals. Més aviat al contrari, mentre s'inverteixen fons en els temes esmentats, no sembla haver-hi una visió clara de com convertir aquesta "natura que torna" en opcions concretes de generació d'ocupació i ingressos per a les comarques que s'estan despoblant.

La paradoxa d'aquesta situació es fa evident quan mirem el mon actual i descobrim que hi ha una demanda creixent de llocs que ofereixin experiències naturals de qualitat, on una clientela principalment urbana pugui gaudir de la bellesa dels paisatges silvestres i l'espectacle de la fauna salvatge. Això explica que dins d'una indústria global com és el turisme, sigui precisament l'ecoturisme el sector que creix més ràpidament. I explica també el fet que en una enquesta realitzada per la companyia Tripadvisor, els indrets escollits com preferits per a ser visitats en més de 190 països fossin principalment destinacions de natura. Això fa que en el segle XXI existeixi un mercat global de desenes de milions de persones que desitgen viatjar per a gaudir del contacte proper als paisatges, la fauna i la flora silvestres. Hi ha països en desenvolupament que estan convertint el turisme de natura en una de les seves principals fonts d'ocupació, com és el cas de Costa Rica, Botswana, Tailàndia, Ruanda, Namíbia o Sudàfrica. Això també s'ha vist en països rics com els Estats Units: els seus parcs nacionals van generar 318.000 llocs de treball el 2016, dels quals més del 80% s'ubicaven en comunitats rurals veïnes d'aquests parcs. De fet, entre 2012 i 2016, aquest país va veure com els llocs de treball relacionats amb els seus parcs nacionals augmentaven en un 31%.

El turisme d'observació de fauna és una de les activitats amb un potencial més gran de creixement en el mon els propers anys.

A partir d'aquesta visió contemporània dels ecosistemes naturals sorgeix el terme **Producció de Natura**, el qual proposa que les àrees silvestres ben conservades i gestionades poden servir com grans motors econòmics de les zones rurals, en promoure el transvasament de capital de la ciutat al camp, gràcies a l'establiment "d'espectacles naturals" o grans destinacions de natura. Alhora, aquestes destinacions afavoreixen que altres productors locals puguin augmentar el valor de productes com la carn, cultius, formatges, mel o embotits, al disposar d'un segell distintiu associat a l'esmentada destinació de natura. Aquestes destinacions ecoturístiques i marques locals situades a l'entorn de parcs o àrees protegides també es veuen reforçades per l'existència d'atributs culturals i històrics locals que enriqueixen l'experiència dels visitants. D'aquesta manera, la conservació tradicional passaria de ser vista como una activitat alternativa (o directament oposada) a la producció i el desenvolupament econòmic, a convertir-se en una producció complementària d'alt valor afegit, amb impactes socials i ambientals positius.

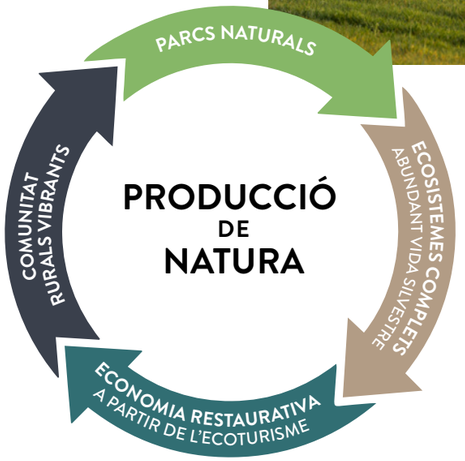

El cercle virtuós de la Producció de Natura permet visualitzar els ecosistemes naturals i la fauna salvatge com motors de noves oportunitats econòmiques i de benestar en comunitats rurals.

A aquestes dades econòmiques s'afegeixen els resultats de desenes d'estudis globals que mostren els efectes beneficiosos que el contacte regular amb la natura genera sobre la nostra salut, especialment sobre persones que viuen en ciutats i no en disposen. Tot això ens permet visualitzar d'una altra manera unes comarques de l'interior que es poden projectar cap al mon no només amb l'orgull de comptar amb atributs històrics i culturals notables, sinó també de poder oferir opcions de contacte amb una natura que s'està recuperant i que encara pot millorar molt més. A partir d'aquesta nova perspectiva, podem **sortir del relat melancòlic de la "España Vacía"** i promoure un missatge molt més positiu, que posi en valor els molts i diversos atributs de les comarques i pobles d'interior, els quals son especialment necessaris en el mon essencialment urbà en el que vivim. Entre aquests atributs es poden esmentar el contacte proper amb la natura, el plaer de poder accedir a grans espais sense aglomeracions, el gaudi dels sons naturals, del silenci i la puresa de l'aire, poder disposar d'un temps i un ritme de vida reposats, la bellesa d'una arquitectura històrica ben cuidada, la descoberta de formes de vida tradicionals que s'estan perdent a la resta del mon, a més del manteniment d'una gastronomia pròpia farcida de productes locals. ◊

Actualment existeix una demanda global per gaudir d'experiències naturals d'alta qualitat, com la que es pot tenir en el paratge natural del Parrissal (Beseit, Teruel).

La regió de Maestrazgo-Els Ports

Malgrat tot això, la competència global per aquest tipus de destinacions de natura és ferotge. En el mon hi ha centenars de regions que s'intenten ubicar en aquesta posició i només unes poques dotzenes ho aconsegueixen. Per a això no val qualsevol paisatge. La zona ha d'oferir atractius naturals notables al llarg d'una àrea considerable, habitualment d'uns quants centenars de milers d'hectàrees. I si aquests atractius naturals es combinen amb altres de tipus cultural que estiguin ben integrats en el paisatge, molt millor.

Es aquí on la regió del Maestrazgo-Els Ports sorgeix com una àrea amb potencial per convertir-se en una de les grans destinacions globals de natura i cultura. Estem parlant d'una regió de més de mig milió d'hectàrees habitada per tan sols 42.000 habitants, amb una continuïtat ecològica i una identitat cultural compartides entre Teruel, Terres de l'Ebre i Castelló. Una àrea que va servir de frontera entre els regnes i el principat de la Corona d'Aragó, d'on prové el seu nom popular com regió dels Tres Regnes. On els seus habitants se senten més propers als seus veïns de la província limítrof que als de les capitals respectives. Una àrea d'abruptes paisatges muntanyosos, com son els "ports" de Tortosa i Beseit, en el seu límit oriental, i els cingles terolencs que envolten pobles com Montoro de Mezquita, Pitarque o Villarluengo, al seu extrem occidental. Amb grans extensions cobertes per pi roig, pinassa i pi blanc; per carrasques, roures i savines; i que inclou una de les fagedes més meridionals d'Europa. Una terra on els voltors i les àguiles daurades freqüenten el cel, mentre que cabres, cabirols i senglars ho fan a la terra, i les llúdrigues i la merla d'aigua habiten els seus rius. Fins aquí tenim un paisatge natural de gran bellesa, però que encara pot millorar molt per a poder competir en "primera divisió mundial".

La regió del Maestrazgo-Els Ports acull una fauna espectacular que, si es gestiona adequadament, pot ser un dels seus atractius principals.

A aquest patrimoni natural s'hi sumen uns pobles la bellesa i personalitat dels quals fan que la regió de Maestrazgo-Els Ports llueixi amb llum especial. Hi ha tants pobles notables a la regió que costa enumerar-los. Mirambel, Iglesuela, Tronchón, Villarluengo, Molinos, Cantavieja, Vall-de-roures i Beseit a Teruel. Morella, Villafranca, Vallibona, Ballestar, Ares del Maestrat, Bel i Forcall a Castelló. Arnes, Horta de Sant Joan, Prat de Comte, Paüls i Alfara de Carles a les Terres de l'Ebre, per no citar la veïna ciutat monumental de Tortosa. Aquests pobles i els seus voltants acullen un riquíssim patrimoni cultural i històric que inclou castells templers, construccions mossàrabs, milers de kilòmetres de parets fets amb pedra seca, tot plegat completat per haver servit de refugi històric a càtars, carlistes i maquis, en un paisatge que ha inspirat des dels artistes prehistòrics llevantins fins a un jove Pablo Picasso.

La regió de Maestrazgo-Els Ports alberga alguns dels pobles més bonics d'Espanya, com és el cas de Morella a Castelló.

És precisament la combinació de grans espais naturals i preciosos pobles i ciutats amb una rica cultura i història el que fa que Maestrazgo-Els Ports es pugui convertir en una de les grans destinacions de turisme de natura i cultura del mon. Si només fos per natura, la regió no s'acabaria de situar dins de les grans destinacions globals. No pot competir amb els grans parcs africans, asiàtics i americans, i pel que fa a la fauna no assoleix els nivells de Sierra Morena, Pirineus o la serralada Cantàbrica a la península Ibèrica. Pel que fa a cultura i història, ha de competir amb dos dotzenes de comarques espanyoles plenes de pobles i ciutats espectaculars, i amb un centenar de tants altres llocs a Europa. En canvi, **quan combinem la natura i els pobles de la regió, sí que podem pensar en un lloc que pugui competir favorablement amb els millors del mon.**

El trencalòs, conegut localment com "crebalòs", està retornant a la regió gràcies als esforços de governs i ONG. Altres espècies candidates a tornar serien el cérvol, l'isard o el voltor negre.

A això se li afegeix que Maestrazgo-Els Ports es veu afavorit pel fet que Espanya ja compta amb més de 80 milions de visitants, amb una marca país coneguda globalment i amb aeroports internacionals relativament propers i una xarxa de carreteres especialment ben dotada per a una regió amb tan poca població, però molt propera al mar Mediterrani. Així doncs, l'àrea de "Els Tres Regnes" comptaria amb atractius suficients com per a convertir-se en una destinació global de natura i cultura, considerant que ja compta amb valors arquitectònics, històrics i paisatgístics més que notables, i el que faria falta és comunicar aquests valors d'una manera unificada i eficaç, a la vegada que es millora el seu potencial com a gran àrea d'observació de fauna silvestre. ◊

Les àrees naturals protegides gestionades adequadament poden convertir-se en una de les millors oportunitats de generació d'ocupació de la regió, tal com passa en el cas del Parc Natural dels Ports, amb prop de 250.000 visitants a l'any (Roques de Benet a Horta de Sant Joan, Terres de l'Ebre).

DATOS CLAVE DE LA REGIÓN

550.000 *hectàrees de superfície*

42.000 *habitants*

8 *habitants / km²*

58% *de la regió dins la Xarxa Natura 2000*

2 *parcs naturals*

1 *reserva de la biosfera*

4 *monuments naturals*

> 10.000 *cabres salvatges*

3 *de les 4 espècies de voltors europeus*

4 *pobles entre els més bonics d'Espanya*

3 *castells templers*

> 30 *llocs de pintures rupestres inventariats*

> 3.000 *km de parets de pedra seca*

> 700 *km de senders de muntanya senyalitzats*

La iniciativa dels Tres Regnes

La iniciativa dels Tres Regnes busca convertir la regió de Maestrazgo-Els Ports en una de les **grans destinacions de natura i cultura del mon** amb la finalitat de crear **noves i millors oportunitats per als seus habitants** alhora que promou el **manteniment i la restauració dels ecosistemes naturals**, tot plegat mitjançant la **unió d'esforços i recursos** de fundacions nacionals i internacionals, governs autonòmics i locals, empreses i grups locals.

Per tal de complir amb aquesta visió, apuntem a assolir les fites següents pels propers cinc anys:

DESTINACIÓ ESTABLERTA: La regió de Maestrazgo-Els Ports és reconeguda nacional i internacionalment com una de les grans destinacions de natura i cultura del mon.

ENFORTIMENT I EXPANSIÓ D'ÀREES PROTEGIDES: Les àrees protegides de la regió han vist augmentada la seva superfície i la qualitat dels serveis que presten a la societat.

RECUPERACIÓ DE LA FAUNA SILVESTRE: Les poblacions de fauna silvestre han millorat la seva situació, especialment en sectors seleccionats de la regió, i serveixen com atractiu per a un nombre creixent de visitants que aporten nous ingressos a la regió, a la vegada que es minimitzen els possibles impactes negatius sobre els productors del sector primari.

AUGMENT EN LA QUANTITAT I QUALITAT DE L'ÚS PÚBLIC: Augmenta el número de visitants a la regió, alhora que s'aconsegueix que cada visitant generi una quantitat més gran d'ingressos per als habitants locals i per als propietaris productors de natura, mentre es regulen els possibles impactes i molèsties ocasionades per aquests visitants.

GENERACIÓ D'OCUPACIÓ I NEGOCIS: Existeixen empreses que s'estan beneficiant directament d'aquesta marca i desenes de nous llocs de treball generats a la regió a partir d'ella. Aquestes empreses inclouen principalment el turisme de natura i cultura, però també la caça, el sector primari (ramaderia i agricultura) i l'artesania.

El diagrama mostra la situació actual de la destinació de natura i cultura de Maestrazgo-Els Ports en comparació amb l'escenari buscat amb aquest projecte. Actualment existeixen diverses micromarques o destinacions petites, que en general compten amb excel·lents atractius culturals i paisatgístics, però amb valors de fauna clarament millorables i amb unes poques àrees protegides necessitades d'una millor gestió. El propòsit d'aquest projecte és crear una gran destinació de nivell internacional que faci que els visitants s'estiguin a la zona uns quants dies o setmanes, i on no només els valors culturals i paisatgístics son d'alt nivell, sinó també els atractius relacionats amb la fauna salvatge i la quantitat i qualitat de les àrees naturals protegides.

TEXTOS **IGNACIO JIMÉNEZ**
DISSENY **ANDRÉS STUBELT**
FOTOGRAFIA **BRUNO DURÁN**
EXCEPTE EN PÀGINA:
PJEGANATHAN (BUITRE NEGRO), JUAN LACRUZ (REBECO),
JUAN CARLOS NOREÑA (QUEBRANTAHUESOS), STEVEBIDMEAD (CIERVO)

PRODUCCIÓ Fundación Global Nature

MAESTRAZGO
ELS PORTS
Aragón~Catalunya~Valencia
@maestrazgoports
www.maestrazgoports.org